

Груба Т. Л.,

*доктор педагогічних наук, доцент
професор кафедри української мови та літератури
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука*

МОДЕЛІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ

Постійне збільшення обсягів інформації, стрімкий розвиток інформаційних технологій детермінує модернізацію освітнього простору, розширення можливостей здобувачів вищої освіти в розв'язанні актуальних педагогічних завдань. У зв'язку з пандемією та карантинними заходами, що спричинили масове введення дистанційного навчання, загострилася потреба вивчення особливостей і дидактико-розвивального потенціалу змішаного навчання загалом, у процесі фахової підготовки студентів-філологів зокрема. На сайті Міністерства освіти і науки України 24 червня 2020 року було оприлюднено рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти [11]. На думку розробників рекомендацій, «якісно впроваджене змішане навчання суттєво покращує освітній процес» [11, с. 23]. Тож у цьому контексті гостро постає питання якісного впровадження змішаного навчання.

Дослідники проблеми (К. Бугайчук, І. Воротникова та ін.) зазначають, що значний вплив на ефективність освітнього процесу має вибір оптимальної моделі змішаного навчання. Студіювання наукових праць із проблеми зумовило висновок, що на сьогодні розроблено понад 40 моделей змішаного навчання. Так, С. Афонін виокремлює шість моделей змішаного навчання, до яких відносить *зміну робочих зон, зміну класів*

(лабораторій), індивідуальний план, перевернутий клас, гнучкий план, віртуальну модель.

Для реалізації першої означеної моделі (зміна робочих зон) організації змішаного навчання необхідно спланувати оптимально простір класу, тобто виокремити й відповідно оформити робочі зони для онлайн-роботи, групової роботи, роботи з педагогом тощо. Здобувачі освіти мають бути розподілені на групи й по чергово переходити від зони до зони через певний часовий проміжок. Попри те, що ця модель є поширеною в школах США та Європи, в українських закладах освіти вона не набула такого поширення, очевидно, тому, що потребує певної кількості комп'ютерного обладнання, до того ж приміщення має відповідати санітарно-гігієнічним нормам. Як свідчить практика, суб'єкти освітнього процесу ще не виявляють належного рівня готовності до реалізації цієї моделі.

У цьому контексті вважаємо більш прийнятною іншу модель – зміну класів (лабораторій), – яка дуже схожа на попередню, але діє на рівні закладу освіти. Педагог проводить заняття за розкладом або за домовленістю між суб'єктами освітнього процесу.

Модель «Індивідуальний план» може діяти як на рівні школи (університету), так і на рівні класу (групи). Кожен здобувач освіти має індивідуальний план, розроблений педагогом або комп'ютерною програмою. Онлайн-навчання в межах означеної моделі активно застосовують для теоретичної підготовки, роботи з різноманітними тренажерами тощо. У цьому випадку не обов'язково відвідувати всі наявні робочі зони (лабораторії), а лише ті, що визначені в індивідуальному плані.

Модель «Гнучкий план», на нашу думку, максимально враховує індивідуальні потреби й когнітивні запити кожного здобувача освіти. Основою цієї моделі є онлайн-навчання, а педагоги надають здобувачам освіти необхідну допомогу й підтримку. Зазначимо, що в межах означеної моделі мають бути сформовані вміння контролю щодо проходження курсу, оскільки учень (студент) сам вирішує або ж дотримується

ся рекомендацій педагогів, визначаючи, відвідування яких занять є потрібним саме для нього.

Віртуальна модель не передбачає обов'язкового відвідування закладу освіти. Учень або студент опановує навчальні дисципліни онлайн, спілкується віртуально з педагогами, у разі потреби консультиється з іншими викладачами, а також може відвідати заклад освіти.

Водночас зазначимо, що попри різноманіття моделей змішаного навчання, їх об'єднує те, що всі вони, як і будь-яка інноваційна технологія, потребують часу, значних додаткових зусиль щодо формування в здобувачів освіти вмінь самостійної роботи. На відміну від традиційної системи навчання, де акцент завжди робили на знаннєвому компоненті як основі для формування вмінь і навичок здобувачів освіти, використання змішаного навчання зумовлює формування інших умінь, зокрема працювати самостійно й у команді, а також планувати власну навчальну діяльність, рефлексійних. Практика демонструє відхід від фронтальних форм роботи, водночас збільшується питома вага самостійності, командної діяльності.

У монографії «Теорія та практика змішаного навчання» теж виокремлено шість моделей, до яких автори відносять *модель обертання, гнучку модель «Flex», модель «Інтенсивна ординатура», збагачену віртуальну модель, моделі «Автономна група», «Особистий вибір»*. Схарактеризуємо їх докладніше.

«Модель обертання – курс або урок, у якому студенти перемищуються за встановленим графіком або на розсуд учителя між методами навчання, принаймні, одним з яких є дистанційне навчання» [12, с. 123]. У межах означеної моделі автори виокремлюють такі підвиди, як обертання робочих зон, лабораторія обертання, перевернутий клас та індивідуальне обертання.

На окрему увагу заслуговує *гнучка модель «Flex»* – «курс, коли дистанційне навчання є основним з деякими очними зустрічами. Студенти працюють за індивідуальним графіком з використанням різних методів навчання» [12, с. 124]. Під час

реалізації такої моделі змішаного навчання студенти можуть переглядати відеолекції з навчальної дисципліни або ж текстовий матеріал різної міри складності. Головне, щоб у доборі навчального матеріалу для самостійного опрацювання здобувачів освіти викладач урахував мотивацію студентів до навчання того чи того курсу, рівень їхньої підготовленості, уміння самостійно опрацювати навчальну інформацію, конспектувати її.

Модель *«Інтенсивна ординатура»* передбачає такий розподіл навчального часу: упродовж одного семестру здобувачі освіти працюють за традиційним графіком освітнього процесу, інші організують онлайн. Можливий такий варіант: один тиждень або в чітко визначені дні відбуваються традиційні заняття, а решта – онлайн. Буває і таке, що аудиторні заняття скорочуються (з трьох «кредитних» годин на тиждень до однієї або двох годин), завдяки чому студенти мають більше часу для навчання онлайн.

Різновидом такої моделі автори вважають модель *«Самозмішування»*, що «є традиційною для закладів вищої освіти Америки. Студенти самостійно обирають додаткові до основної освіти курси. Постачальниками освітнього контенту можуть бути різні школи та освітні установи» [12, с. 125].

Збагачена віртуальна модель передбачає самостійний «розподіл часу студентами між відвідинами кампуса й навчанням дистанційно за допомогою онлайн-доставки контенту. Ця модель відрізняється від перевернутого класу тим, що студенти рідко відвідують кампус» [12, с. 126].

Модель *«Автономна група»* застосовують тоді, коли студенти в групі є надто різними за своїми психологічними особливостями, не у всіх належним чином сформована мотивація до опанування навчального курсу, а також інформатична компетентність та універсальні загальнонавчальні вміння. У цьому випадку студентів диференціюють на підгрупи, «в одній з яких основне навчання відбувається в режимі онлайн, а особиста взаємодія з педагогом використовується для консультування, групового або індивідуального. В іншій групі основне

навчання організують у традиційній формі, а електронне навчання використовують для підтримки та відпрацювання навичок. Просторова організація класу повинна мати дві зони – для традиційного уроку і зону онлайн-занять» [12, с. 125]. Обираючи саме цю модель, викладач повинен мати сформовані вміння правильно розподіляти увагу між двома групами, організувати самостійну пізнавальну діяльність здобувачів освіти, добирати індивідуальні або групові завдання з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, обирати оптимальні стратегії і тактики ознайомлення з навчальною інформацією, виконуючи функцію консультанта, помічника у процесі виконання завдань студентами.

Модель «*Особистий вибір*», на думку дослідників (В. Кухаренко, К. Лісецький та ін.), доцільна в тому випадку, коли в здобувачів освіти сформований високий рівень мотивації до навчання, універсальних загальнонавчальних умінь, інформатичної компетентності, а освітній процес побудований із використанням електронного освітнього ресурсу. Завдання викладача полягає в тому, щоб надати студентам психолого-педагогічну підтримку. Студенти опановують навчальні дисципліни онлайн за межами закладу освіти, де вони можуть отримувати консультацію. Для цього має бути чітко розроблений розклад освітнього процесу. Відповідальність за навчальні результати покладена на студентів, які повинні самостійно планувати час, розподіляти його правильно на виконання навчальних завдань [7; 30].

У вищерозглянутому контексті слушним стане розгляд тих моделей, що можуть бути використані в процесі підготовки студентів- філологів. На освітній платформі EdEra [5] представлено чотири моделі змішаного навчання. Розробники, покликаючись на основні моделі за Стейкером і Хорнером, виокремлюють такі:

- ротаційна модель;
- гнучка модель;
- модель самостійного змішування;
- поглиблена віртуальна модель [5]

Особливий інтерес серед науковців і практиків викликає *модель ротацій, або ротаційна модель*, особливість якої полягає в тому, що в її межах онлайн- і офлайн-частини освітнього процесу чергуються за певним графіком або ж рекомендаціями педагога. Означені частини можуть передбачати різні види робіт: індивідуальну, парну, групову; індивідуальні, групові проекти, письмові, творчі завдання.

Свою чергою ротаційна модель має чотири підвиди:

- ротація за станціями. У такій моделі здобувачі освіти працюють за визначеним графіком, поєднуючи різні види діяльності: групову роботу, роботу над проектом тощо. Основна вимога цього підвиду моделі полягає в тому, що всі здобувачі освіти мають пройти всі «станції» за графіком, а розподіл – дуже гнучкий, тому склад груп може змінюватися залежно від індивідуальних та освітніх потреб;

- ротація за лабораторіями. Означений підвид дуже тісно пов'язаний з попереднім, однак склад учасників змінюється не в межах класу (групи), а ширше – у межах закладу освіти; однією зі станцій є не просто робота онлайн, а робота в окремій лабораторії. Перевагою означеного підвиду є можливість давати рекомендації та інструкції всім здобувачам освіти одночасно, хоча, зазначимо, що це не основна вимога, усе залежить від змісту навчального курсу, його структури, складності, можливостей закладу освіти;

- перевернутий клас. За цим підвидом ротаційної моделі дистанційного навчання здобувачі освіти кардинально змінюють онлайн-частину вдома на офлайн-частину в аудиторії: вдома ознайомлюються з лекціями, опановують навчальний матеріал, в аудиторії працюють над практичними завданнями і/або проектами разом з іншими суб'єктами освітнього процесу;

- індивідуальна ротація, за якої здобувачі освіти працюють у класі й проходять станції за індивідуальним графіком. Відмінність означеного підвиду від підвиду ротації за станціями полягає в тому, що учні не обов'язково «проходять» усі станції,

вибір яких залежить від індивідуальних потреб і можливостей кожного учня (студента) [5].

Вивчення спеціальних досліджень переконує в тому, що однією з найпопулярніших підвидів ротаційної моделі є перевернутий клас. Методика застосування цієї моделі така: студенти опановують теоретичний матеріал вдома самостійно під час перегляду відеолекцій і/або презентацій, роботи з навчальним текстом, опрацювання довідкових медіаресурсів, аналізу наукових праць тощо. У такий спосіб на занятті здобувачі освіти матимуть змогу більше уваги приділити відпрацюванню практичних умінь і навичок, і «якщо лекція залишилася не переглянутою чи не зрозумілою, виконання практичних вправ допоможе виявити прогалини в знаннях та краще пояснити матеріал» [3]. У контексті зазначеного привертає увагу твердження Д. Васильєвої. На думку вченої, для уникнення ситуацій, коли більшість здобувачів не переглянула відео, доцільно використовувати сучасні засоби навчання, що уможливають самостійне відстеження своїх навчальних досягнень. Наприклад, дослідниця радить: «Тести із запитаннями до відео можна створювати в безкоштовних оболонках. Важливо, щоб ці тести не оцінювалися. Для здобувачів освіти ці тести є мотиватором для перегляду лекції ще раз, а для педагога – сигналом виконання учнем завдання» [1, с. 60].

Слушним вважаємо твердження про відсутність єдиної усталеної «формули» застосування «перевернутого класу», оскільки методику та змістове наповнення його регулюють рівень навичок самоосвіти здобувачів освіти і сформованості в них низки ключових компетентностей, зокрема інформаційно-цифрової та вміння вчитися впродовж життя, розвиток мотиваційної сфери старшокласників, професіоналізм педагога тощо [1; 3; 4; 6; 8; 9 та ін.]. Останній, на думку О. Даниско, є основним чинником забезпечення якості освітнього процесу, оскільки потребує вдумливого планування навчальної діяльності здобувачів освіти, вибору стратегій освітньої взаємодії залежно від типу й мети заняття, добору відповідних групових та індивідуальних методів і засобів навчання, створення

багаторівневих завдань і видів контролю знань тощо [2, с. 88].

Методично виправданим, на нашу думку, буде перегляд студентами вдома підготовленої викладачем відеолекції або опрацювання наукового тексту і/або презентації, робота зі словником лінгводидактичних термінів, доповнення сприйнятого інформацією, якої, на їхню думку, бракує, формулювання проблемних запитань, зіставлення сприйнятої інформації та здобутих раніше знань, умінь, досвіду тощо. Наведемо приклади застосування «перевернутого класу» (див. Рисунок 1) в межах дисципліни «Методика навчання української мови»:

Варіант 1. Тема «Форми навчання української мови»

Робота здобувачів освіти за межами закладу освіти

Перегляньте за покликанням https://www.youtube.com/watch?v=f3PtgVbpCT8&feature=emb_logo відеолекцію Оксани Пасічник, учительки інформатики ліцею «Сихівський», учасниці робочої групи з розроблення Державного стандарту освіти для НУШ «Технічні особливості організації дистанційного навчання». Сформулюйте за змістом переглянутого 5 запитань викладачеві і 5 запитань одногрупникам. Визначте особливості організації дистанційного навчання української мови.

Робота здобувачів освіти під час заняття в аудиторії

1. Визначення особливостей традиційного уроку української мови й онлайн-уроку.

2. Адаптація запропонованого викладачем матеріалу для онлайн-уроку.

3. Моделювання фрагментів різних за типом уроків української мови.

4. Розроблення критеріїв аналізу сучасного уроку української мови.

5. Мотивація і рефлексія як складники сучасного уроку української мови.

Варіант 2. Тема «Засоби навчання української мови»

Робота здобувачів освіти за межами закладу освіти

Перегляньте за покликанням https://www.youtube.com/watch?v=y8o6YCC_VXQ презентацію підручника «Українська мова. 9 клас» Омельчука Сергія Аркадійовича, першого про-

ректора з науки Херсонського державного університету, доктора педагогічних наук, професора кафедри слов'янських мов та методик їх викладання, співавтора підручника. Проаналізуйте сприйняте. Оберіть один підручник української мови й підготуйте його презентацію. Змоделюйте аудиторію, визначте мету презентації, виберіть приклади вправ і завдань.

Робота здобувачів освіти під час заняття в аудиторії

1. Обговорення таких питань: «Яким має бути сучасний підручник української мови?», «Чим електронний підручник має відрізнитися від паперового?», «За якими критеріями потрібно аналізувати підручник української мови?».

2. Перегляд й аналіз підготовлених студентами презентацій.

3. Обговорення актуальних проблем підручникотворення.

Варіант 3. Тема «Методи навчання української мови»

Робота здобувачів освіти за межами закладу освіти

Прочитайте уривки з посібника «Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі» [10, с. 119–124], розміщеними на GoogleDrive. Складіть на ним таблицю, тематичні виписки й конспект. Узагальніть здобуту інформацію і дайте письмову відповідь до питання «Спільне й відмінне між методами навчання у закладах вищої і загальної середньої освіти».

Робота здобувачів освіти під час заняття в аудиторії

1. Обговорення таких питань: «Чи потребує оновлення класифікація методів навчання?», «Що впливає на вибір методу навчання?», «Як взаємопов'язані методи навчання?».

2. Моделювання фрагментів занять.

3. Дискусія з теми «Спільне й відмінне між методами навчання у закладах вищої і загальної середньої освіти».

Гнучка модель змішаного навчання передбачає індивідуальне інструктування здобувачів освіти через інтернет. Кожен має гнучкий графік, що змінюється відповідно до індивідуальних потреб у межах окремої теми чи курсу. Роль педагогів та їх участь в освітньому процесі змінюються, оскільки може домінувати індивідуальна робота здобувачів освіти

й консультування в разі потреби, або навпаки – переважати обговорення, групова робота, що залежить від особливостей теми, яку вивчають у межах того чи того навчального курсу.

Рис. 1. Приклад використання моделі «перевернутий клас»

Для моделі самостійного змішування характерне онлайн-навчання одного предмета, інші – вивчають традиційно в закладі освіти. Студенти можуть опанувати спецкурс задля того, щоб поглибити й закріпити основний. Наприклад, спецкурс із методики («Навчання української мови в профільній школі», «Формування мовної особистості учня», «Урок у компетентнісній парадигмі навчання», «Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики» тощо) допоможе поглибити відомості з курсу методики навчання української мови. Така модель потребує від здобувачів освіти високого рівня самоорганізованості, сформованих умінь тайм-менеджменту, тому вона є прийнятною в умовах вищої освіти.

Поглиблена віртуальна модель змішаного навчання теж передбачає онлайн-навчання, але студент може в будь-який час звернутися по допомогу до викладача, який надасть консультацію. Описана модель, як і попередня, потребує від здобувачів освіти високого рівня самостійності, сформованих умінь ефективного розподілу часу.

Незалежно від того, яку модель буде обрано, викладач має врахувати вимоги принципів змішаного навчання, до яких дослідники проблеми уналежнюють такі: високі очікування

здобувачів освіти, персоналізованого навчання, системності, відповідальності за власні результати. На етапі цілевизначення студенти визначають власну мету й досягають її, плануючи навчальну діяльність, розподіляючи час між різними її видами. Таким чином забезпечується дотримання принципу високих очікувань здобувачів освіти. Важливо, щоб здобувачі освіти усвідомлювали цілі навчання, намагалися їх досягнути. Для цього має бути налагодженим зворотний зв'язок між усіма суб'єктами освітнього процесу. Принцип персоналізованого навчання зумовлює побудову програми з урахуванням інтересів, когнітивних запитів студентів і учнів. Принцип системності передбачає перехід до опанування нової навчальної теми лише після того, як вивчить попередню. Дотримання принципу відповідальності за власний результат означає, що здобувачі освіти самі несуть відповідальність за свої досягнення чи невдачі. У цьому випадку зростає роль рефлексії, що є, з одного боку, підсумком певного етапу навчальної діяльності; з іншого боку – стартом для іншого – наступного етапу.

Жодна з моделей змішаного навчання не нівелює роль педагога в освітньому процесі, а тільки змінює її, оскільки, попри кардинальну зміну своїх функцій, учитель (викладач) залишається професіоналом, який має певний життєвий і професійний досвід, ділиться ним зі студентами або учнями, своєчасно реагує на проблеми, надає допомогу здобувачам освіти, розробляючи зміст та завдання навчального контенту, консультуючи здобувачів освіти, коригуючи їхній навчальний графік тощо.

На думку розробників проблеми організації змішаного навчання (О. Коротун, В. Кухаренко, А. Лісецький, О. Спірін та ін.), його успіх залежить від дотримання кількох умов, передусім сформованості в здобувачів освіти мотивації до навчання, самоорганізаційних умінь. Оскільки всі вони беруть участь в онлайн-навчанні, то викладачеві потрібно підтримувати інтерес до опанування кожної навчальної теми зокрема й курсу загалом. Як свідчить практика, для цього студентів необхідно ознайомити з метою, завданнями курсу, його змістом, модуль-

ною структурою, особливостями виконання завдань, видів контролю тощо. Обов'язково перед початком курсу треба ознайомити студентів з докладним описом його структури й перебігу. Структура курсу має бути логічною і послідовною, відображати логіку навчальної дисципліни. Таким чином студенти побачать роль кожної теми в прирощенні знань, в опануванні дисципліни.

Важливою умовою є обов'язкове забезпечення зворотного зв'язку із здобувачами освіти з метою своєчасного отримання відповіді студентами на всі ті запитання, що виникатимуть у них упродовж опанування навчального курсу. Завдання до курсу повинні бути чітко структуровані, щоб здобувачі освіти бачили їх характер, могли прогнозувати заздалегідь свій час для їх виконання. Отже, великий вплив на ефективність освітнього процесу має методично доцільний вибір моделі навчання, що потребує наявності якісних освітніх ресурсів, щоб дібрати навчальний контент відповідно до індивідуальних особливостей кожного студента. Крім того, завдання мають спонукати студентів-філологів до різноманітних форм роботи, як-от проектна діяльність, дискусії, диспути, конспектування, анотування, реферування, дослідницькі завдання, пошук, аналіз, трансформація інформації тощо. До того ж, необхідно враховувати й особливості платформи для змішаного навчання, її можливості для реалізації освітнього процесу, вимірювання освітніх результатів. Застосування описаних моделей змішаного навчання уможливорює індивідуалізацію і диференціацію навчання, вироблення студентами-філологами навичок самовдосконалення, саморозвитку й самооцінювання, набуття досвіду використання освітніх ресурсів не лише задля самоосвіти, а й для моделювання певних професійних ситуацій.

Література:

1. Васильєва Д. В. Змішане навчання на уроках математики. Математика в рідній школі. 2019. № 1–2. С. 59–63. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/714294/1/GIOS.pdf> (дата звернення: 7.04.2021).

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь. 1997. 376 с.

3. Даниско О. Використання інноваційного потенціалу моделі «перевернутий клас» у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в умовах змішаного навчання. *Ukrainianprofessionaleducation*. 2018. Вип. 3. С. 85–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/уро_2018_3_14 (дата звернення: 7.04.2021).

4. Дистанційне та змішане навчання в школі. Путівник / упор. І. П. Воротникова. Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка. 2020. 48 с.

5. Змішане навчання. URL: http://school3ugledar.at.ua/24_07_2020/zmishane_navchannja-vid_eder.pdf (дата звернення: 7.04.2021).

6. Кривонос О., Коротун О. Змішане навчання як основа формування ІКТ-компетентності вчителя. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/19412/1/Kryvonos.pdf> (дата звернення: 7.04.2021).

7. Лісецький К. Модель змішаного навчання в системі вищої освіти. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/lisetskyi_model.pdf (дата звернення: 7.04.2021).

8. Положення про дистанційне навчання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> (дата звернення: 7.04.2021).

9. Попова Л. Перспективи впровадження змішаного навчання української мови в ліцеї. *Українська мова і література в школі*. 2021. № 4. С. 15–19.

10. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі : навч. посібник / О. Горошкіна, С. Караман, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь; за ред. О. Горошкіної та С. Карамана. 2015. 250 с.

11. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaJosvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchanJniaJbookletsreadsJ2.pdf> (дата звернення: 7.04.2021).

12. Теорія та практика змішаного навчання : монографія / В. М. Кухаренко, С. М. Березенська, К. Л. Бугайчук, Н. Ю. Олійник, Т. О. Олійник, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко, А. Л. Столяревська; за ред. В. М. Кухаренка. Харків : «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016. 284 с.